

KERESZTÉNYSÉG ÉS TÖRTÉNELEM

Mi a történelem jelentősége a keresztény gondolkodók szemében? — erre a kérdésre kapunk feleletet az alábbi fejtegetésekben. Ezzel kapcsolatban alkalmunk lesz több időszerű kérdést érinteni, aminő például a keresztényeknek az evilági történelem alakításában betöltött szerepe, a gazdasági és szociális haladás keresztény távlatokba állítása és az egyház hanyatlásának vagy fellendülésének kérdése.

1. A kereszténység mint történelem

Az evangéliumi jóhír nem annyira elvont tanokra vonatkozik, mint inkább tanubizonyosság az események, vagyis Istennek a történelemben véghezvitt műve mellett, aminő az Ábrahámmal való szövetség, Jézus Krisztus születése, feltámadása és a Szentlélek pünkösdi eljövetele. A keresztény világkép elsősorban isteni cselekedetek sorozata, melyek a történelemben nyomot hagynak, új korszakot jelentenek Isten tervének megvalósulásában és megváltoztatják az ember életét. E szemléletben két fontos kategóriát különböztethetünk meg: az egyik az események kategóriája, az isteni végzése, amely megváltoztatja a dolgok rendjét; a másik a dolgok egymásutánjéé, ami folytonosságot és egyszersmind annak megszakadását, másszóval: haladást jelent. E kategóriák jellemzik a biblia világnézetét is.

Az a világ, amelyben a kereszténység megjelent, egyáltalán nem volt kész az új szemlélet befogadására, sőt teljes erejével ellene fordult. Egyik oldalon a görög gondolat áll vele szemben, mely az istenit az ideák örök és mozdulatlan világával azonosítja. Szerinte még a mozgás is a mozdulatlanságot utánozza, lévén szabályos körforgás, akár a csillagok pályájáról, akár a történelmet irányító erőkről van szó, mert a görög bölcelet szerint az események örökké megismétlődnek, ezért nincs a történelemben semmi új. Soha semmiféle olyan esemény nem következhet be, mely az örök rendet megbonthatná.

E felfogás szöges ellentétben áll a keresztény hittel, mely a Megtestesülésben a páratlan, meg nem ismétlődő és visszavonhatatlan Eseményt látja. Szent Pálnak a zsidókhoz intézett levele szerint Krisztus a mennybemenettel egyszersmindenkorra belépett a Szentek Szentjébe, vagyis a Szentháromság szférájába. Ezáltal valami visszavonhatatlan történt. Ezentúl az emberi természetet semmi sem választhatja el az isteni természettől. Visszaesésről szó sem lehet, mert az emberiség megváltása lényegében már megtörtént. Itt tehát olyan eseménnyel állunk szemben, amely az idő fogalmában végleges minőségi változást jelent: ezentúl már nincs visszatérés, de van a szó legteljesebb értelmében vett múlt és jövő.

A kereszténység nemcsak a görög bölcelet mozdulatlanságával találta magát szemben, hanem egy látszólag ellentétes áramlattal is,

amely azonban a történelem fogalmát éppúgy kiüresíti, mint amaz. Ez az irányzat: a gnózis dualizmusa. Amíg a hellénizmus nem ismer el semmiféle újdonságot, a gnózis az üdvösség világát mereven szembeállítja a kozmosz világával, amely egy alsóbbrendű Isten elhibázott műve. Ez a szemlélet is megcsönkítja a történelem fogalmát, mert azt tanítja, hogy nincs összefüggés az egymásra következő korszakok közt. Hasonló felfogás Oswald Spengleré is, aki *A nyugat alkonyában* a történelmet merőben heterogén civilizációk egymásutánjának tünteti fel, vagyis kizár minden valódi haladást.

Mind a görög, mind a gnosztikus felfogás alkalmatlan volt arra, hogy megértse a kereszténység nagy tényét, sőt megfelelő szellemi apparátust sem nyújthatott annak megfogalmazására. Érthető tehát, hogy az első keresztény bölcselek a sötétben tapogatództak, amidőn spekulatív úton próbálták megfogalmazni a merőben új valóságot, amit a kereszténység jelentett. Egyesek, mint Pseudo-Barnabás, túlságosan is hangsúlyozták a történelmi folytonosság elvét, miáltal a kereszténységet megfosztották újdonságától, mások, mint Tatianus, nagyon is aláhúzták a történelem szaggatott jellegét, miáltal alig tudták elkerülni a dualizmus veszélyét. Szent Ireneus volt az, aki végül megoldotta a kérdést, felfedezve a történelem kategóriáját, vagyis egy olyan valóságét, amelyben megvan a folytonosság, de egyszersmind a folytonosság hiánya is, amelyben a múlt és jövő között fennáll a minőségi különbség, de ugyanakkor megtalálhatjuk benne az összefüggéseket és előképeket is. Ő látta meg először a keresztény történelem prófétai jellegét.

Ezáltal megoldotta a két Szövetség egységének s egyszersmind különbözőségének problémáját is. A két Szövetség között megvan a folytonosság: mindkettő ugyanannak az isteni tervnek része. Ugyanaz az Isten cselekszik az egyikben, mint a másikban, mégis alapvető különbség van kettejük között. Az Ószövetség Isten országát csak jelzi és előkészíti, de az még nem adatott meg. Szerepe az első keresztény teológusok szerint elsősorban pedagógiai: az állatiaságból alig kivetkőzött emberiség fokozatos szokatása az isteni dolgokhoz. Mielőtt Isten kinyilatkoztatná nekik a megváltó Szerződés titkát, meg kellett velük értetni a fájdalmat. Mielőtt kinyilatkoztatná a három isteni Személy titkát, a többistenhitre hajlamos emberiségnek előbb meg kell barátkoznia az egy Isten gondolatával. Az egész Ószövetség nem más, mint a nevelés története. Az isteni pedagógia legrszőbb gyümölcse Mária lelkében termett, ezért Izrael népéből ő a legalkalmasabb arra, hogy felismerje Krisztust, amikor a földön megjelent.

E nevelési folyamat befejeztével az emberiségnek fel kellett szabadulnia a törvény alól, amely immár betöltötte pedagógiai szerepét. Hogy az új valóság megjelenhessék, a zsidóságnak le kellett tűnnie. Ilyen szempontból nézve a zsidóság pusztulása nem más, mint az előkép megsemmisítése.* A Krisztust visszautasító zsidó nép magatartása pedig nem

* Ebből is láthatjuk, hogy a judaizmus szerepének mérlegelésénél milyen szerepet játszik a kronológiai tényező: a zsidó vallás nem úgy helyezkedik szembe a kereszténységgel, mint a hamis az igazival, hanem mint a tökéletlen a tökéletessel. Az antik gondolat az értékek megállapításánál nem vette tekintetbe az idő szerepét.

más, mint a gyermekkorát élő emberiség ragaszkodása gyermekcipőjéhez. Ez a szemlélet áll a jelen világra is, mely szintén az eljövendő világ előképe. Jeruzsálem elpusztul, miután meghozta isteni gyümölcsét, Krisztust, mint ahogy elmúlik — mai formájában — ez a világ, mihelyt megtermette gyümölcsét: Krisztus Misztikus Testét. Ha a jövendőt mint a jelen világ látható eredményeinek megörökítését képzeljük el, a zsidó nép tévedésébe esünk, mely, nem vállalta a búzaszem sorsát, vagyis a teljesebb életért való halált.

Láthatjuk tehát, mennyire történelmi a keresztény világfelfogás; de az esemény és a haladás fogalma még nem meríti ki e szemléletet, mert ha így lenne, el kellene fogadnunk az evolucionizmussal végtelen fejlődésről szóló elméletét. Már pedig e felfogás megcsönkítaná a kereszténység fogalmát, hiszen a kereszténység nemcsak haladás, hanem egyszerűen a haladás végcélja is. A keresztény történelemszemlélet eszkatológus, ami annyit jelent, hogy a végcél (eszkaton) fogalma nagy szerepet játszik benne, háromféle szempontból is. Először: szerinte a haladás nem végtelen, mert a történelem megszabott, véges isteni terv része, amely valamikor megvalósul s akkor a világ véget ér. Másodszor: a kereszténység maga a cél. Krisztus újra eljön az idők végén, hogy megvalósuljon a végleges világ. A kereszténység beteljesedése tehát egyben a földi történelem beteljesedése is. Innen az *eszkatosz*, a *novissimus* jelző. Végül a végcél tulajdonképpen már meg is valósult: a megtestüléssel és mennybemenetellel a világ elérte célját.

A protestáns Gullmann *Krisztus és az Idő* című művében helyesen mutat rá arra, hogy Krisztus feltámadásával a történelem legfontosabb eseménye bekövetkezett, ezentúl már semmiféle más esemény nem lesz hozzá fogható. Szerinte semmiféle haladás nem adhatja nekünk azt, amit Krisztusban máris bírunk, mert szentségi síkon a végcél már bekövetkezett. A haladásba vetett hit nem azonos a keresztény reménységgel. Lényeges különbség van a kettő között. A keresztény történelemszemlélet a legfőbb eseményt nem a kezdetnél keresi, mint a görög bölcsélet, sem a végpontnál, mint az evolucionizmus, hanem az idő közepén. A keresztény felfogás szerint a történelem minőségileg változik, aszerint, hogy Krisztus előtt vagy Krisztus után vagyunk. A Krisztus előtti történelem elsősorban előkészület és várakozás, míg Krisztus eljövetele után a legfőbb feladat átadni az immár változatlan kincset, amely maga a megvalósult végcél. Ez a hagyomány keresztény értelme.

De vajon Krisztus után nem történik semmi? A történelem Vele lezárult? E kérdésre Barth és a gnózis igennel felel. Szerintük Krisztus feltámadásán kívül más eseménynek nincs jelentősége, általa az emberek hitük mérve szerint eszkatológikusan már meg is váltódtak. Az időben nem teszünk szert semmiféle értékre, tehát haladásról sem lehet szó. A barthi bölcsélet a történelmet kiüresíti: a mult, a Feltámadás nagy eseménye felé fordul és nem törődik a jellel.

Cullmann Barthnál kevésbé radikális, mert elismeri, hogy Krisztus ma is uralkodik, a Szentlélek ma is él az Egyházban, csak azt hányja a katolikusok szemére, hogy túlnagy jelentőséget tulajdonítanak az élő hagyománynak és az Egyház fejlődésének. Holott az Egyház fejlődé-

sének elismerése még nem jelenti a Feltámadás jelentőségének lekicsinylését. A katolikus felfogás szerint a jelen történelemnek is van reális tartalma és az nem más, mint Krisztus Misztikus Testének növekedése a Szentlélek hatása alatt. A Megváltó már megszerezte számunkra az emberi természetnek az isteni természetben való részesülését, de még várjuk Krisztus végleges győzelmét: a testnek feltámadását és a minden-ség megdicsőülését a világ végén. Ami ma végbemegy, az Krisztus romolhatatlan Testének a szeretet által való láthatatlan építése, az eredmény azonban csak a végítéletkor válik nyilvánvalóvá.

A keresztény történelemszemléletet más tanokkal szemben főleg az jellemzi, hogy a legkimagaslóbb eseményt nem a történelem elejére, nem is a végére, hanem az idő közepére helyezi. Minden, ami volt vagy lesz, e központi esemény körül kristályosodik ki. Mindaz, ami előtte vagy utána történt, hozzá képest másodlagos esemény, de azért van önálló léte. Nem becsüljük túl, de nem is becsüljük le, mint a gnosztikusok és a barthi bölcsélet. A történelem csupán előkészület, de Isten felé tart, és sugárzó központja maga az Úr Jézus.

2. Szent Történelem és profán történelem

Milyen viszonyban van az imént körvonalazott szent történelem a profán történelemmel, amellyel a történelemtudomány foglalkozik? Sok modern gondolkodó a kereszténységet is csupán a civilizáció egyik megnyilvánulásának tekintti, az emberiség történetének egyik mozzanatát látja benne, amely talán nagyjelentőségű, de egyszer túlhaladottá válik. Ezek a gondolkodók a mai kereszténységben az öregedés jeleit vélik felismerni és közeli elmúlásáról beszélnek. A másik végletet azok képviselik, akik a kereszténységnek csupán transzcendenciáját veszik észre és úgy tekintik, mint valami történelmen kívüli valóságot. E felfogás szerint a keresztény menekül a történelem sodrából és nem veszi ki részét a közös nagy emberi erőfeszítésből. Mint már mondtuk, a történelemnek ez a gnosztikusokra emlékeztető, pesszimista felfogása ellenkezik a keresztény gondolattal.

A problémát akkor látjuk helyesen, ha tekintetbe vesszük a kereszténység és történelem kettős viszonyát. A kereszténység egyrészt benne él a történelemben: a történelmi fejlődés egy adott pillanatában jelenik meg a földön, miáltal a világtörténelem szövevényének alkatrészévé válik. Ilyen értelemben a történelemtudomány tárgya lehet. Másrészt, a profán történelem a szent történelemnek csupán egy része. Szerepe előkészítő szerep. Ez az előkészítés tölti be az egész jelen történelmet. A kereszténység viszont maga a jövő, amely misztikus módon már most jelen van. A kereszténységre valóban ráillik a *novissimus* — végső — jelző, mert a történelem célja nem más, mint a kereszténység megvalósítása.

A kereszténység részben a történelemben él, benne testesül meg. Amint Krisztus egy bizonyos országban, korban és civilizáció közepett élt, az Egyház is megtestesül az egymásra következő civilizációkban

és e megtestesülései természetszerűleg nem mentesek az emberi dolgok ingatagságától. Azok, akik azt mondják, az öskereszténység csupán Galilea archaikus gazdasági viszonyainak visszfénye, a bizánci kereszténység a konstantinápolyi császárok teokráciájának utánpótlása, a reformáció pedig csupán a renaissance gazdasági terjeszkedésének és a középkori társadalmi rend felbomlásának egyik megnyilvánulása, a kereszténységből csak az egymást követő civilizációkat látják meg, a változó és idővel elavuló „felépitményt”, nem pedig az alépitményt, ami nem más, mint az Egyház örökifjú valósága.

Mindezt a mai kor problémáira is alkalmazhatjuk. Tény az, hogy az utolsó négy évszázad alatt a kereszténység általában a polgári civilizációban testesült meg. Valóban beszélhetünk polgári kereszténységről, amely egyébként a szentség és felebaráti szeretet számtalan ragyogó példáját mutatja fel. Napjainkban a polgári világ összeomlóban van. Evvel a világgal kapcsolatban csakugyan lehet haldoklást emlegetni. De az agónia, amelynek tanúi vagyunk, csak egy bizonyos civilizáció haldoklása, amellyel együtt meghal mindaz, ami a kereszténységből vele szolidáris. A polgári kereszténység az, ami ma túlhaladott, amit ma elavultnak érzünk, de a polgári kereszténység nem a kereszténység, hanem a kereszténységnek csupán a polgári civilizációban való megtestesülése.

Ezzel rá is tapintottunk a kérdés egyik leglényegesebb pontjára. A kereszténység egyik követelménye a megtestesülés, de egyszersmind az elavulttal való szakítás is. Azok, akik valaminő történelemtől idegen, időtlen kereszténységet kívánnak, félreismerik egyik lényeges vonását. Van, aki azt mondja, hogy ma, amikor a kereszténységnek a negyedik rendben való megtestesülésére törekszünk, ugyanazt a hibát követjük el, mint Konstantin császár idején, amidőn a kereszténység a bizánci civilizáció mezébe öltözött, vagy a XVII. században, amikor a jezsuiták hatására a felfelé ívelő polgári civilizációban öltött testet. De Konstantin és a jezsuiták nem tévedtek: e megtestesülések a maguk idejében helyesek voltak, ma azonban már túlhaladtak. Az új formák feltűnése nem jelenti azt, hogy a régi formák feltétlenül rosszak voltak, hanem csak azt, hogy ma már nem megfelelőek.

A megtestesülés kötelessége mellett ott van a szakítás kötelessége is. A kereszténység végleg egyik kultúrával sem azonosíthatja magát. A régi embernek meg kell halnia, hogy az új ember megszülethessék: Szent Pál szavai nemcsak az egyes emberre, hanem az egész kereszténységre vonatkoznak. Az Egyház felölti az egymásra következő civilizációkat, hogy aztán levesse őket, mint az elavult ruhát. Ez utóbbi folyamat természetesen mindig fájdalmas. Ma is ilyen válság tanúi vagyunk, de sokan értetlenül állnak előtte. Vannak, akik az Egyháznak fölrojják lassúságát, mert nincsenek tisztában azzal, milyen mélységes dráma játszódik le előttünk és milyen beláthatatlan következményei vannak minden újabb lépésnek.

A kérdés helyes megoldása elkerüli mind a modernizmus, mind az integrizmus veszélyét, amint arra Páris érsekének, Suhard bíboros első pásztorlevele mesterien írásmutat. Az integrizmus a kereszténységet azo-

nosítja a fejlődés egyik pillanatával, ezért hol új középkorról álmodozik, hol kétségbeesetten ragaszkodik a polgári kereszténységhez. A másik veszély a modernizmus, amely a változóval együtt a lényegesről is lemond és alkalmazkodás címén hajlandó hitünk örök kincseit eltékozolni.

A külső formákhoz való merev ragaszkodás mindenképpen szellemi sekélyességre mutat. A formák terén igenis kellenek újítások, márcsak azért is, hogy megmutassuk: nem ez a lényeg. Az Egyháztól elsősorban azt várjuk, hogy a krisztusi életet közölje velünk, papjaitól pedig elsősorban azt, hogy szentek legyenek. Az Egyháznak számos olyan intézménye van, amely magánviseli egy letűnt kor bélyegét, éltető erejéből mégsem vesztett semmit. Szent Tamás *Summája* a XIII. század arisztóteleszi tanításával tart fenn szoros kapcsolatot, Szent Ignác spirituálisítása sokat átvett a lovagi szellemből; mindez mégsem akadályozta, hogy Szent Tamás a teológia, Szent Ignác a lelkigyakorlatok mestere legyen. Ne legyünk tehát képrombolók, akik hajlandók a katedrálisokat lebontani, hogy vasbeton templomokkal helyettesítsük. Építhetünk vasbeton templomot anélkül, hogy katedrálisokat rombolnánk.

Az Egyház mint *történelmi* jelenség osztozik a mulandó civilizációk sorsában. Hogyan foglalja magában a szent történelem a profán történelmet? Mert a szent történelem az igazi, a teljes történelem, amelynek a profán történelem csupán egyik része, és szerepe előre megszabott. Cullman helyesen jegyzi meg, hogy ez a történelemszemlélet ősidők óta jellemzi a kereszténységet. A keresztények ugyan elsősorban az üdvösség történetére figyeltek, ez azonban nem gátolta őket abban, hogy a profán történelem felett ítéletet mondanak.

Hogyan állítsuk be ebbe a távlatba az Egyháznak a politikai és szociális közösségekhez való viszonyát? E kérdésben a keresztény gondolat két felfogás közt ingadozik. Van, aki a társadalom és tudomány világát Isten országával közvetlen kapcsolatba hozza és a tudományos és szociális haladásban Isten országa megvalósításának eszközeit látja. E felfogás hajlamos arra, hogy az Egyház lelki eszközeit lebecsülje és a tudománynak és haladásnak vallásos értéket tulajdonítson. A másik álláspont viszont a szociális és tudományos haladást a vallás szempontjából semlegesnek tartja vagy esetleg sátáni erőt tulajdonít neki, amely Isten országa ellen fordul. A kérdésben még Szent Agoston felfogása is ingadozó.

Mindenesetre kerülendők az olyan első pillanatra talán tetszetős egyeztető módszerek, amelyek nem számolnak a valósággal. Tény az, hogy az Egyház és az evilági közösségek viszonyában mindig volt és lesz is bizonyos feszültség, ezért a keresztény helyzete, aki mind Isten országának, mind a földi hazának polgára, elkerülhetetlenül drámai. Gondoljunk csak olyan jelenségre, mint a háború, amely lényegénél fogva az evilági rendhez tartozik és ellentétben áll Isten országának lényegével. Próbálkozhatunk a legkülönbözőbb magyarázatokkal, mind csak azt fogják bizonyítani, hogy itt olyan adottsággal állunk szemben, amely alól nem vonhatjuk ki magunkat, de nincs az az elmélet, amely kiküszöbölhetné a botrányt, amit Isten gyermekei szemében a háború jelent.

Hogyan nézzük hát az összefüggést az isteni és az evilági rend között? Hogy megérthessük a dolgot, vissza kell térnünk a Feltámadás alapvető jelentőségű tényéhez. Krisztus feltámadásával új világ következett el, amely egyszersmind az eljövendő világ is. Krisztus Urunk azzal, hogy meghalt és feltámadt, legyőzte a Rossz hatalmát; megcsak a Halált, hanem a Bűnt, a Testet, a Világot és a Sátánt. Mennybemenetelével pedig a bűntől és haláltól megszabadított emberiséget bevezette a Szentlélek szférájába, amely egyszersmidenkorra a miénk. „Im-már Isten fiai vagyunk“, mondja Szent János első levelében. „Feltámadtatok a Krisztussal“, írja Szent Pál (Kol., III. 1.). Ezzel az üdvösség műve beteljesedett, a dolgok végcélja bekövetkezett. Tehát nincs az a történelmi esemény, amely képes lenne a kereszténységet felülmúlni. Hiszen a történelem célja már tulajdonképpen megvalósult és semmiféle emberi találmány vagy újítás, bármilyen jelentős is az az emberiség természetes élete szempontjából, sőt bármennyire elősegíti a keresztény értékek kifejezését, nem nyújthatja azt nekünk, amit Krisztusban máris bírnak.

Erre a hitetlenek azt szokták mondani: „Miből látjátok, hogy a Rossz, a Halál és a Bűn legyőzött? Hát nem ők uralkodnak ma is a világon? Hol van a győzelem, amelyről beszéltek?“ Azt felelhetjük nekik: a Krisztus győzelme által szerzett új világ már jelen van, de még nem mutatkozott meg a maga teljességében. Isten fiai vagyunk ugyan, de hogy mivé leszünk egykor, az még nem vált nyilvánvalóvá. „Éltetek el van rejtve Krisztussal az Istenben. Amikor Krisztus, a ti éltetek, megjelenik, akkor ti is megjelentek vele együtt a dicsőségben.“ (Kol., III, 3. 4.) Az eljövendő világ már itt van, de misztikus módon, elrejtve a *szentségi életben*. Az ember és Isten egyesülése már ma valóra válik, de csak a lelkek világában. Ez a láthatatlan világ a reálisabb, ahol Krisztus Teste épül a szeretetben. Közben azonban a régi világ filmje tovább pereg, Krisztus országa csak a hit számára hozzáférhető, amely képes a jelenségek mögé hatolni.

Tehát Krisztus Feltámadásával már beteljesedett az üdvösség műve, de az Isten országa még nem jött el. A két esemény közötti időszak, a *mora*, késedelem, amelyről az Okos és Balga Szűzek parabólája beszél: „*Mora faciente sponso*“, még késlekedik a Vőlegény, vagyis az isteni Jegyes, aki az emberiséget már megtisztította és a Megtestesülés tényével magához kapcsolta, de visszajön még, hogy végleg bevezesse az Atya házába. A Mennybemenetel és a Paruzia, Krisztus végleges eljövetele közötti idő az emberi történelem. E haladékot azért adta nekünk az Úr, hogy a Krisztus által megszerzett üdvösséget az Egyház segítségével az egész emberiségre kiterjesszük. A földi történelmet a keresztény misziós munkának kell betöltenie. Szent Pál azért szótett úgy az emberiséget megtéríteni, mert szomjazott a Krisztussal való egyesülésre és úgy érezte, ezt az egyesülést valamiféle titokzatos akadály hátráltatja mindaddig, amíg minden nemzet meg nem ismerte a Jöhírt és a zsidók is meg nem tértek az Egyház kebelébe.

A világban, ahol Krisztus a Rosszat ugyan már legyőzte, de a Rossz látszólag mégis uralkodik, a keresztény helyzete hasonló az örö-

köshez, akinek már nevének vannak a javak, de még nem ő a haszonélvező. A keresztény magatartása az a bizakodó és türelmes várakozás, amit reménységnek nevezünk. E várakozás aggodalom nélküli, mert a kimenetel nem lehet kétséges. A győzelem napjáig azonban még sok küzdelem vár reánk, mert Krisztus szolgálóira bízta, hogy művét befejezzék.

Míg ez be nem következik, a régi világ haladékot élvez a rendeltetés kedvéért, amelyet még be kell töltenie. Ez adja meg a keresztény magatartás kulcsát: két egymásra következő világ között megosztva él idelelni és e két világ egyszerre létezik. A jelen idő nagy misztériuma az, hogy magában foglalja a múltat, amely önmagát túléli és a jövőt, amely mintegy önmagát megelőzve szintén jelen van. A jelen világ tehát, vagy amit annak nevezünk, csupán átmenet. A keresztény szemében a természetes élet, vagyis a tudomány, politika és közgazdaság világa mindig anakronisztikusnak tűnik. A jövő az Isten országa, tehát a jelent mindig túlhaladottnak érzi.

Évvel nem azt akarjuk mondani, hogy az evilági közösségek helyzete olyan értelemben „anakronisztikus”, mint a zsidóságé, amely Krisztus eljövetele után párhuzamosan élt a kereszténységgel, amelynek csupán előképe volt. Az evilági rendnek a kereszténység megjelenése után is megvan a létjogosultsága. Szent Ireneus hasonlatával azt mondhatjuk, hogy a profán történelem a szőlőtő, melyen az Egyház szőlőfürtje megterm; ha a gyümölcs megérett, a szőlőtövet elvetik. De a szőlőtő tele és a gyümölcsérés nyara között ott van a tavasz, amikor a fűt még csak virág és szükség van a före. Ebben a tavaszban élünk mi is: az Egyháznak még szüksége van a világra, de eljön a nap, amikor a gyümölcs megéri, és a világ szerepe megszűnik.

Most már tisztán láthatjuk a szent történelem és a profán történelem egymáshoz való viszonyát: a profán történelem szolgáltatja az anyagot az Egyháznak, amelyet a kegyelem segítségével lélekkel tölít. Önmagában véve az emberi haladás se nem jó, se nem rossz, illetve szolgálhatja úgy a jót, mint a rosszat, szerepe mégis jelentős, mert az emberiséget az érettség magasabb fokára vezeti, miáltal gazdagabb anyagot szolgáltat a kegyelem számára. Ha így nézzük, az emberi haladáson való munkálkodás benne van a Gondviselés tervében: sietteti az Egyház növekedését, mert ahhoz, hogy gyümölcse megérhessen, szükség van a szőlőtő nedvére.